

5. Рішення Європейського суду з прав людини в справі Х проти Об'єднаного Королівства, заявлення № 8416/79, рішення про прийнятність від 13 травня 1980 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/>
6. Локк Дж. Опыт о законе природы // Сочинения: В 3 т. Т.3. М., 1998, с.46.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. N 144 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF>
8. Рішення Європейського суду з прав людини № 53924/00 від 08 липня 2004 року у справі «Во проти Франції» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docs.pravo.ru/document/view/19382031/>

УДК 340.137:342.72/.73-053.6](477)(045)

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОЇ РОЗДРОБЛЕНОСТІ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Горovenko С.А.

(студент 2-го курсу бакалаврату юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація. У статті сконцентровано увагу на проблемі законодавчої розкиданості серед нормативно-правових актів закріплених в них як основоположних, так і наданих державою прав неповнолітніх осіб (від 14 до 18р.). Фізична особа з обмеженою дієздатністю виступає суб'єктом цивільних правовідносин лише в тій площині, яка надана їй законодавцем в сфері правового регулювання, відповідно, вона потребує більш систематизованого та нормативного закріплення своїх законних прав.

Ключові слова: неповнолітня особа, обмежена дієздатність, класифікація, диференціація, основоположні права, законодавство, права дитини, правосуб'єктність, суб'єктивне право, цивільні правовідносини.

Аннотация. В статье исследовалась законодательная база Украины через призму прав несовершеннолетних детей. Возможность правильного понимания упомянутых прав и использования субъектами правоотношений для дальнейшей их детализации в отдельном едином нормативно-правовом акте. Также, была проведена классификация за юридической силой закрепления этих прав на национальных уровнях учитывая международный фактор.

Ключевые слова: гражданско-правовые отношения, субъекты правоотношений, дети, несовершеннолетние дети, основоположные права ребенка, ограниченная дееспособность, международный нормативно-правовой акт.

Abstract. In this article the author considers the rights of a child and problems of legal fragmentation expressed as fundamental and state rights granted minors (ages between 14 and 18). Ukrainian civil code considers that child likes as natural person has different personal rights and specific legal responsibility. Subjective children's rights are the most important rules of body of supranational law.

Key words: limited law capacities, children's rights, civil law, legal incapacitation, subjective rights, legal action, uniform law, conflict of laws, natural person, subject of law, personal rights, minors, Ukrainian legislation.

Вступ. Удосконалення нормативно-правового закріплення, посилення захисту та всебічна підтримка прав дітей завжди викликали пильну увагу як серед міжнародного співтовариства загалом так і на державному рівні зокрема. Початок ХХ століття ознаменувався широким висвітленням та великомасштабним рухом щодо наголошення на необхідності формально-юридичного закріплення та усесторонньої підтримки прав та особистих свобод дітей.

Започаткування правової формалізації прав дітей відбулось в 1924 році завдяки прийнятті Лігою Націй Женевської Декларації прав дитини, в якій висловлювалась чітка позиція щодо необхідності проведення превентивних заходів для запобігання незаконному використанню дитячої праці, торгівлі дітьми тощо. Основними міжнароднозначущими документами, де найдетальніше закріплені основоположні права і свободи дитини, на базі правових норм яких відбуваються безпосередні акції міжнародної спільноти щодо підтримки та сприяння дотриманню прав дитини, є:

- Декларація прав дитини, яка була прийнята під егідою Організації Об'єднаних націй (далі – ООН) в 1959 році та закріплювала соціальні та правові принципи, які директивно стосуються захисту та становлення благополуччя дітей;

- Конвенція про права дитини, за допомогою якої Генеральна Асамблея ООН в 1989р. задекларувала так звану «світову конституцію для дітей».

Українська держава, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1], яка є членом-фундатором ООН, тобто державою-засновницею Організації та її повноправним членом з дня заснування [2], 27 лютого 1991 року ратифікувала конвенцію та імплементувала її норми в національне законодавство.

Враховуючи той факт, що діти мають особливий статус в цивільно-правовій доктрині, який виражається через закріплення в Цивільному кодексі України (далі - ЦКУ) 2-ух основних моделей набуття дітьми як фізичними особами правосуб'єктності, зокрема через чітке визначення вікових лімітів щодо дієздатності (часткової або неповної) дітей як суб'єктів в цивільних правовідносинах. Законодавець чітко поділяє статус прав дітей за віковою характеристикою на:

- фізичну особа, яка не досягла чотирнадцяти років, тобто вона визначається як «малолітня особа» (ст.31 ЦКУ);

- фізичну особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, яка декларується як «неповнолітня особа» (ст.32 ЦКУ).

Постановка завдання. Спираючись на чинне законодавче регулювання відносин щодо закріплення прав неповнолітніх осіб, тобто фізичних осіб дієздатність яких є неповною (від 14 до 18р.), ми вважаємо, що необхідно провести дослідження та диференціацію прав вищезазначених осіб та формальний поділ за юридичною силою їх закріплення та дії в законодавстві України. Поділяючи думку про те, що неповнолітні діти є рушійною силою майбутнього та саме від їх особистісного розвитку залежить процвітання нашої держави в перспективі, ми вважаємо, що акцентування уваги на правах, які мають представники цієї категорії фізичних осіб та наголошення на необхідності створення єдиного нормативно-правового акта, який регламентуватиме ці права для більш прозорої та полегшеної процедури доступу до останньої, є непересічним фактом як для українського права загалом, так і для українського законодавства зокрема та матиме важливе значення для розвитку сучасної науки права в Україні. Як зазначав визначний філософ Жан-Жак Руссо: «Давайте менше говорити про обов'язки дітей, а більше про їхні права». Визнаємо слова фундатора просвітництва як основоположні та засадничі для даної праці.

У царині українського права важливо акцентувати увагу на розкритті безпосередніх джерел в національному законодавстві прав дитини загалом, так і права неповнолітньої особи зокрема, тобто: Основний закон держави (Конституція України), Сімейні, Цивільні та Кримінальні кодекси України та їх процесуальні відповідники, закони України “Про охорону дитинства”, “Про оздоровлення та відпочинок дітей”, “Про попередження насильства в сім'ї”, “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” та ін. Також, важливо відзначити непересічну роль інституту Уповноваженого з прав дитини в Україні, завдячуючи якому, у 2013 році Україна вперше стала членом Європейської мережі омбудсменів з прав дітей.

Результати дослідження. Найбільш урегульованим як у міжнародному праві так і в національному, є право на ім'я та громадянство, яке закріплене в 6(шести) міжнародних договорах та в 3(трьох) статтях (дві з них із Основного закону України) державного права України, зокрема:

- «Фізична особа має право на ім'я» п.1 ст. 294 ЦКУ;

- «Кожна людина має право на громадянство» п. 1 ст. 15 Загальна декларація прав людини (далі – ЗДПЛ);

- «Дитина реєструється відразу після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування» ст. 7 Конвенція про права дитини;

- «Дитині має належати від її народження право на ім'я і громадянство» принцип 3 Декларації прав дитини;

- «Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я. Кожна дитина має право на набуття громадянства» п.2,3 ст. 24 Міжнародний пакт про громадянські та політичні прав;

- «В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом», «Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство» ст.4, ст. 25 КУ;

- «Кожна держава-учасниця передбачає у своєму внутрішньодержавному праві, що її громадянства набувають народжені на її території діти, які при народженні не набувають іншого громадянства» п.2 ст. 6 Європейська конвенція про громадянство;

- «Будь-яка Договірна Держава має надавати своє громадянство будь-якій народженій на її території особі, яка в іншому разі була б апатридом» п.1 ст.1 Конвенція про скорочення без громадянства.

Нижчим за кількістю закріплень, але точно не слабшим за юридичною силою є основоположне право як кожної людини загалом так і, безпосередньо, неповнолітньої дитини зокрема, а саме: право на життя та охорону здоров'я, яке декламується в 3(трьох) найважливіших актах міжнародного права та 5(п'яти) нормативно-правових актах України (включаючи 2 статті Конституції України), це:

- «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» ст. 27 КУ;

- «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» ст. 3 ЗДПЛ;

- «Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя» ст. 6 Конвенції про права дитини;

- «Фізична особа має невід'ємне право на життя. Фізична особа не може бути позбавлена життя» п.1,2 ст. 281 ЦК України;

- «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування» п.1 ст. 49 КУ;

- «Кожна людина має право користуватися будь-якими заходами, що дозволяють їй досягти найкращого стану здоров'я, який є можливим» п. 11 ч.1 Європейська соціальна хартія;

- «Фізична особа має право на охорону її здоров'я» п.1 ст. 283 ЦК України;

- «Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я» ст. 6 Основи законодавства України про охорону здоров'я.

Враховуючи реалії сучасного світу у сфері всесвітньої взаємоінтеграції міжнародної інформаційної політики, з кожним днем набираючи прогресивну силу та відіграючи важливу роль процеси світової глобалізації, доволі логічним є віднесення права на вільне висловлення думки та отримання інформації до рангу найбільш законодавчо врегульованих та якісно прописаних прав фізичних осіб з обмеженою дієздатністю, яке в свою чергу виражене у 2(двох) міжнародно-правових та 3(трьох) національних, включаючи Основний закон, актах права, таких як:

- «Кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку» ст. 9 ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю» п.1 ст. 12 Конвенції ООН про права дитини;

- «Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію й ідеї будь-якого роду незалежно

від кордонів в усній, письмовій формі чи за допомогою інших засобів на вибір дитини» п.1 ст. 13 Конвенції ООН про права дитини;

- «Дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї» п.1 ст.171 Сімейний кодекс України (далі – СКУ);

- «Кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку» ч.1 п.1 ст.9 ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» ст. 34 КУ.

Не менш важливим є права, які в своїй сутності передбачають забезпечення для людини свободу від бідності, для підтвердження цього факту, законодавець, проголошуючи людину найвищою соціальною цінністю та закріплюючи пріоритет її прав та свобод, як один з основоположних принципів правової держави, не може обійти стороною право на достатній життєвий рівень та право на опіку та піклування, серед яких перший формалізується в 2(двох) міжнародних та 2(двох) актах національного рівня та знаходить своє юридичне місце в Конституції України, себто:

- «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» ст. 48 КУ;

- «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя» ч. 1 ст.11 Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права;

- «Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку» ст. 8. ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Дитині повинні надаватися всі засоби, потрібні для її нормального матеріального та духовного розвитку» п.1 Женевська Декларація прав дитини.

А, стосовно, другого, важливо занотувати, що це право є безумовним правом кожної держави і в Українському праві виражається через взаємозв'язок 2(двох) міжнародних правоутворюючих документів з 1(одним) нормативним актом цивільної сфери права України:

- «Малолітня, неповнолітня особа, а також фізична особа, яка визнана недієздатною або цивільна дієздатність якої обмежена, має право на опіку або піклування» ст. 292 ЦКУ;

- «Встановлення і скасування опіки та піклування над малолітніми, неповнолітніми, недієздатними особами, особами, цивільна дієздатність яких обмежена, регулюються особистим законом підопічного» п.1 ст. 24 ЗУ «Про міжнародне приватне право»;

- «Встановлення або скасування опіки і піклування провадиться за законодавством Договірної Сторони, громадянином якої є особа, у відношенні якого встановлюється або скасовується опіка або піклування», «Особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є» п.1 ст. 34; п. ст. 16 Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах.

Право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків має бути загальновизнаним правом кожної дитини і, в процесах демократизації світового співтовариства, відносно нещодавно воно стало ним, безперечно незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового стану, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, приналежності до суспільних об'єднань та інших обставин, та знаходить своє вираження в 1(одному) визнаному міжнародною спільнотою акті та 2 нормативно-правових актах правової системи держави – Україна, серед яких:

- «Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків» п.2 ст.11 ЗУ «Про охорону дитинства»;

- «Діти мають право на особливе піклування» витяг з преамбули Конвенції про права дитини;

- «Кожна особа має право на проживання в сім'ї» п.3 ст.4 СКУ.

Одним із досить важливих, але найчастіше майже невідомих прав неповнолітніх осіб є право на майно, яке в свою чергу має досить широку мережу законодавчого регулювання за правовою базою України, але, в свою чергу, воно не має свого закріплення на міжнародному рівні. Отже, виділяємо 2 основні точки зіткнення природного права дитини з його нормативним регламентуванням, серед них:

- «Батьки і діти, які проживають разом, можуть бути самостійними власниками майна», «Майно, яке батьки придбали для розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини» ст.173, ст. 174 СКУ;

- «Неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування» ст. 1273 ЦКУ.

Стосовно кореляції наступних прав існують досить цікаві теоретичні суперечки, а саме у сфері визнання окремого права більш вагомим з точки зору законодавство в порівнянні з іншим, зокрема це виражається через взаємовідношення права на освіту та права на працю, основною проблемою співвідношення яких є ті факти, що обидва права закріплюються лише в 2(двох) нормативно-правових актах, які за думкою одних вчених мають однакову юридичну силу, і відповідно, по суті є рівними за нею. Зокрема, щодо права на працю, це є:

- «Неповнолітні в трудових правовідносинах прирівнюються до повнолітніх, а в області охорони праці, робочого часу, відпустки та деяких інших умов користуються додатковими пільгами» ст. 187 Кодексу Законів про працю (далі - КЗпП);

- «Тривалість щорічної основної відпустки становить для неповнолітніх працівників тридцять один календарний день» ч 8. ст. 6 ЗУ «Про відпустки»;

У свою чергу, право на освіту детермінується через:

- «Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; надання державних стипендій та пільг учням і студентам цих закладів у порядку, встановленому законодавством України» ст. 19 ЗУ «Про охорону дитинства в Україні»;

- «Учні державних професійно-технічних навчальних закладів, студенти вищих навчальних закладів I - IV рівнів акредитації з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають на повному утриманні держави» ЗУ «Про освіту».

Основна цікавинка згаданого вище співвідношень за юридичною силою, полягає в інших дослідники стоять на думці щодо переважаючої силі Кодексу над законом, і в співвідношенні їх, за ступенем підпорядкування в правовій ієрархії, якщо класифікувати, враховуючи цю позицію науковців, право на працю має більшу вагу та ступінь юридичної сили стосовно права на освіту. Важливо визначити, одностайну однорідність у порівнянні права на освіту, та, досить нового в українському законодавстві, але не менш цікавого права на об'єднання в дитячі та молодіжні організації, яке є красномовним вираженням цивільної правосуб'єктності неповнолітньої особи та закріплюється в:

- «Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 14-річного віку» ст 4 ЗУ «Про молодіжні та дитячі громадські організації»;

- «Членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 28 років, членами дитячих громадських організацій - особи віком від 6 до 18 років» ЗУ «Про громадські об'єднання».

Завершують наше дослідження, відносно важливі, але, на нашу суб'єктивну думку, на жаль, відносно слабко закріплені в сучасному українському праві, це зокрема: право на захист від усіх форм насильства, яке знаходить своє законодавче закріплення в статті ст. 18 ЗУ «Про охорону дитинства» в якому йдеться: «Держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.» та, право на зайняття підприємницькою діяльністю, яке точно має гарні перспективи щодо його розвитку, популяризації серед соціально активної молоді, і, як результат, більш деталізованої нормативізації, яка наразі, виражається через ст. 22, себто: «Діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом».

Висновки. За кількісними та якісними показниками, визнаючи доктринальну ієрархічну силу правових норм загальної теорії права, маємо можливість визначити важливість для української держави кожного окремого права фізичної особи з неповною дієздатністю за достатньо суттєвою ознакою такою як юридична сила дії та безпосереднього поширення норм права, які саме права для неповнолітніх осіб є найбільш закріпленими, формально-визначеними, санкціонованими та забезпеченими державним захистом через заходи впливу, а на яких органам законодавчої влади необхідно звернути та зосередити свою увагу. Також, важливо акцентовано увагу на необхідності створення нормативно-правового акту в якому чіткого формалізується перелік прав фізичних осіб з неповною дієздатністю, доцільність якої, в свою чергу, не може підлягати сумніву, адже наразі доволі болючою є проблема систематичного порушення згаданих прав як на побутовому пласті взаємовідносин, наприклад між дітьми та батькам, так і взаємовідносин на загальносуспільному рівні загалом. Діти як незалежні та сильні особистості мають рекордно малий ступінь усвідомленості щодо наявних у них прав та, відповідно, форм, методів, заходів їх захисту останніх. Отже, завершивши всеохоплююче, ґрунтовне та, дійсно, необхідне дослідження, ми сподіваємось довести до наукової громади, політичної еліти країни та суспільства загалом необхідність, доцільність та релевантність запровадження цього закону, можливість його сприяння розвитку української правової думки та ми дійшли висновку, що ці заходи, можна вважати історичним вкладом та доволі перспективним кроком для України в майбутнє.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf> - С. 3. – ст. 1.
2. Яценко А.В. Членство України в ООН // Наукові праці історичного факультету. – 2013. - № 1. - С.1. Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v5/v5pp208-210.pdf>

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Грицай Т.

(аспірантка Львівського університету бізнесу і права)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття «суспільна мораль», сутності суспільної моралі як категорії соціальної філософії та соціології права, співвідношення суспільної та індивідуальної моралі, обґрунтуванню необхідності правового захисту суспільної моралі.

Ключові слова: суспільна мораль, правовий захист суспільної моралі.

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятия «общественная мораль», сущности общественной морали как категории социальной философии и социологии права, соотношения общественной и индивидуальной морали, обоснованию необходимости правовой защиты общественной морали.